

Wie redt het schoolvak Duits?

Het aantal leerlingen, studenten en docenten Duits neemt al jaren af.

Over het Verfall en de toekomst van een bijna-exotische taal.

Stan Verhaag

Berlijners? Die nemen het niet zo nauw met hun naamvallen. Dat vertelde docent Paul Goossen tijdens de les Duits aan zijn leerlingen van havo-3. Een van die leerlingen maakte bij het eerstvolgende proefwerk dankbaar gebruik van zijn nieuwverworven kennis. 'Beste dhr. Goossens', schreef hij toen hij klaar was onder de laatste opgave. 'De fouten in de naamvallen zijn niet fout, maar dit heb ik speciaal op z'n Berlijns gedaan.'

Aus-ausser-bei-mit-seit-nach-von-zu-zuwider-entgegen-gegenüber-gemäß. Duits is de taal van de naamvallen, de rijtjes, de grammatica. Met dat idee groeiden heel wat Nederlanders op. En geleidelijk liep het aantal

leerlingen, studenten en docenten Duits steeds verder terug. Volgens het Cito koos in 1990 nog 44 procent van de havisten die examen deden Duits. In 2001 was dat aantal teruggelopen tot 23 procent. In 1990 deed volgens het Cito 45,2 procent van de vwo-leerlingen Duits examen. Ruim tien jaar later volgde nog slechts dertig procent van de leerlingen het vak volledig.

En het beroepsonderwijs? Kees van Eunen, lerarenopleider aan de Hogeschool Arnhem en Nijmegen, verwacht dat Duits geheel zal verdwijnen uit de beroepssector van het vmbo. Ook wat de leraren betreft is de situatie slecht. 'Begin jaren negentig hadden we nog vijfhonderd eerstejaars op alle Hogescholen, dit jaar komen we niet verder dan vijftig,' aldus Van Eunen. Op de universiteiten kiezen maar weinig studenten voor het vak

van leraar. En dat terwijl van de huidige vierduizend leraren Duits er twaalfhonderd het onderwijs zullen verlaten in de komende drie jaar. 'Nou, dan weet je wat ons staat te wachten,' zegt Van Eunen.

Ook de letterkundige dr. Hans Ester, verbonden aan het Duitsland Instituut van de Katholieke Universiteit Nijmegen, schetst een somber beeld. 'Zestien jaar geleden waren er 3 hoogleraren en 18 docenten Duits werkzaam aan de KUN. Van die 21 zijn er nu nog 5 over.'

Bierkaai

De beslissing van Kees van Eunen begin jaren zestig om Duits te gaan studeren, leverde hem meewarige blikken op van familie en vrienden. 'Duits was een besmet vak', herinnert hij zich. 'Waarom zou ik me verdiepen in het land dat de nazi's had voortgebracht?' Die houding begon halverwege de jaren zestig echter te veranderen. Er groeide een generatie Duitsers op die geen persoonlijke bemoeienis had gehad met de Tweede Wereldoorlog en die zelfs serieuze vragen stelde over de rol van hun ouders: wat hadden zij eigenlijk gedaan om Adolf Hitler en de zijnen te stoppen?

Het was de tijd van het maatschappelijk engagement. Mensen wilden weten hoe de werkelijkheid in elkaar zat. Daarom las men klassieke denkers als Marx en Engels, en niet zelden gebeurde dat in het Duits. Hans Ester denkt met enige weemoed terug aan die jaren waarin Nederlandse studenten zich 'met honderden tegelijk' aanmeldden voor Duits. 'Met iemand als Ulrike Meinhof was ik het politiek gezien absoluut niet eens', zegt Ester, 'maar nog steeds spijt het me dat ik nooit contact gezocht heb met haar en haar kring toen ik in Berlijn was. Ik zag op welk niveau zij argumenteerde. Het waren politiek interessante jaren in Duitsland. Dat sprak veel mensen aan, ook in Nederland.'

Maar toen volgden de jaren tachtig. Aan het begin van dat decennium begon *der Verfall* van het Duits in Nederland, het verval dat tot op de dag van vandaag voortduurt. Volgens Hans Ester is het niet alleen het stoffige en 'moeilijke' imago dat het Duits parten heeft gespeeld, maar vooral de zeer sterke gerichtheid van West-Europeanen op de Angelsaksische landen. 'Er is een jeugdcultuur gegroeid die sterk Amerikaans-Engels getint is. In mijn tijd had je nog mensen als Conny Froboes en Freddy Quinn. En vergeet Sissi niet! Echte helden waren dat. Maar de Duitse sterren zijn helemaal verdwenen. Alleen detectives als *Der Alte* en Siska zijn populair gebleven. Dat is op zich interessant. Maar ze vormen slechts een uitzondering in de enorme overdaad aan Angelsaksische, vaak pulpachtige cultuurproduc-

ten. En als alles wat de jeugd eet, kijkt, hoort en aantrekt in het teken staat van de Angelsaksische cultuur... tja, dan ben je als Duits vakgebied voortdurend aan het vechten tegen de bierkaai', meent Ester.

Bierkaai of niet, gevochten wordt er. Toen Kees van Eunen begin jaren tachtig signaleerde dat de belangstelling voor het schoolvak Duits begon af te nemen, besloot hij er samen met enkele collega's dwars tegenin te gaan. Zo ontstond de werkgroep *Deutsch macht Spaß*. Leuk lesmateriaal ontwikkelen, dat was het doel. Inmiddels bestaat het aanbod uit een tijdschrift voor docenten, een website en lesmateriaal. Van Eunen's inzet voor zijn geliefde taal leverde hem in 2002 de Botschafterpreis op, een prijs voor bruggenbouwers tussen Nederland en Duitsland. Maar zelf is hij de eerste om het belang van *Deutsch macht Spaß* te relativieren. 'Als ik heel eerlijk ben moet ik zeggen dat *Deutsch macht Spaß* niet voor méér leerlingen Duits heeft gezorgd. Wel hebben we heel wat leraren wakker geschud met onze ideeën.'

Een andere poging om het tij van de afnemende belangstelling te keren is de website <www.duits.de>, een eenmansproject van Paul Goossen, die Duits doceert op het Dalton in Voorburg. Zes jaar geleden - hij was net 30 - zette Paul Goossen de inmiddels zeer uitgebreide site op. Zijn liefde voor het Duits springt van het scherm. De site biedt niet alleen honderddertig grammatica-oefeningen (is het 'wann' of 'wenn'?) en uitspraakregels ('de s voor een klinker spreek je echt boterzacht uit'), maar besteedt ook aandacht aan typisch Duitse fenomenen, van de punkrockgroep *Die Ärzte* (ze noemen zichzelf *die beste Band der Welt*) tot de Aldi-story (over de 'Dagobert Ducks van Duitsland'). Ook geeft Goossen tien tips om Duitsers te begrijpen ('ze kijken eerst de kat uit de boom').

Het idee dat Duits saai zou zijn, is al lang achterhaald, zegt Paul Goossen. Het schoolvak Duits is in de loop der jaren vooral veel communicatiever geworden. Hij schetst de ontwikkeling van zijn vak in vogelvlucht. In de jaren vijftig ging het bij het verwerven van een taal vrijwel uitsluitend om schriftelijk vertalen. In de jaren zeventig werd grammatica meer een doel op zich, je leerde alles over naamvallen en voorzetsels. 'Uit die tijd stamt het beeld van Duits dat je nog steeds tot vervelens toe tegenkomt in de media', zegt Goossen licht geërgerd. 'Al die journalisten moeten natuurlijk ook hun jeugdtrauma verwerken.' Maar het beeld klopt niet meer, meent de docent. 'Sinds de jaren tachtig is de trend gericht op communicatief onderwijs. Leerlingen leren hoe ze een kop koffie kunnen bestellen in het Duits. Dat was er vroeger niet bij. Het praktische gebruik staat nu voorop.'

Studiehuis

Is het Duits gered met initiatieven als *Deutsch macht Spaß* en Goossen's website? Nee, geenszins. Ondanks de nadruk op de leuke kanten en het praktische nut is de belangstelling voor het vak alsmat afgenomen. Tot overmaat van ramp deed ook de politiek enkele jaren geleden een duit in het zakje, met de invoering van het zogenaamde Studiehuis in de bovenbouw van havo en vwo. Vooral het nieuwe fenomeen deelvak was menig leraar een doorn in het oog. Het kwam erop neer dat op het vwo weliswaar meer leerlingen Duits kregen, maar het deelvak bleef veelal beperkt tot één à twee uur per week. Op de havo werden alleen de vaardigheden spreken en luisteren onderwezen.

Een groep ontevreden leraren Duits en Frans besloot de politiek te bestoken met protesten. 'Wij willen dat de deelvakken worden afgeschaft, maar ook dat alle vwo-leerlingen weer moeten kiezen voor Frans of Duits als tweede vreemde taal voor het eindexamen', zegt Marcel den Hollander. Hij is voorzitter van de groep docenten die zich onder de naam 'de Heelmeesters' eind 2001 verenigden en een handtekeningenactie startten. Uiteindelijk werden 2600 handtekeningen overhandigd aan de staatssecretaris van Onderwijs. De actie lijkt een succes, want in januari 2003 verscheen een nota van de

minister met het voorstel om de omstreden deelvakken weer af te schaffen. Ook de invoering van het Duits of Frans als verplichte tweede taal is inmiddels in de plannen van het ministerie verwerkt.

Maar zelfs als de vermaledijde maatregelen worden teruggedraaid, blijft er een ander, hardnekkig probleem over: het tekort aan en de kwaliteit van de leraren Duits. Paul Goossen, die twee dagen per week als vakdidacticus verbonden is aan de Universiteit van Leiden, maakt zich er grote zorgen over. Het lesgeven is te vaak een vrijblijvende zaak, vindt hij. 'Er zou veel meer verplichting tot nascholing moeten zijn. Het leraarschap is qua tijd zeer veeleisend, net als de leerlingen. Dat gaat ten koste van de creativiteit. En bovendien is er een grote groep docenten wier creativiteit überhaupt nooit is ontwikkeld. Vroeger deed je aan het eind van je universitaire studie een programma van drie maanden, en dan was je leraar. Pas sinds acht jaar bestaat er een eerstegraads lerarenopleiding van één jaar op de universiteit. En ook daar zijn problemen, want studenten worden platgebeld door scholen op zoek naar mensen die in godsnaam een krijtje kunnen vasthouden, die net iets meer weten dan de leerlingen. Dat is echt onverantwoord. Mensen worden telefonisch aangenomen voor een vaste baan.' Goossen wordt er wat cynisch van: 'Je zou bijna hopen dat zo weinig mogelijk leerlingen Duits kiezen.'

Excusplankje

De een z'n dood is de ander z'n brood. Bij het Goethe Instituut in Amsterdam worden de taalcursussen al jaren zeer druk bezocht. Het Instituut bevordert de kennis van de taal en cultuur van Duitsland over de hele wereld en richt zich daarbij specifiek op volwassenen. Er blijkt in Nederland volop interesse te zijn voor Duits. Bertus Schiphorst, stafmedewerker cursussen en examens, schat dat het Instituut zo'n zeshonderd cursisten Duits per jaar verwelkomt. 'Wat ik vaak hoor is dat mensen op de middelbare school te weinig aan Duits hebben gedaan en het nu alsnog nodig hebben.' Schiphorst vermoedt dat aan de populariteit onder volwassenen ook een andere trend ten grondslag ligt: de belangstelling voor Duitsland is de laatste jaren in heel Nederland aan het toenemen, en dat op allerlei gebieden. 'Kijk maar eens naar de toerismecijfers. Duitsland is een van de favoriete bestemmingen van Nederlanders. Over de gastronomie en het comfortabele overnachten hoor ik alleen maar positieve verhalen.' En dan de cultuur. 'Tijdens het Holland Festival 2003 had meer dan twintig procent van de voorstellingen een link met Duitsland.' Tot slot de sport. 'De sympathie voor de Duitse schaatssters bij het

KALENDER

2004

- 25 februari Lezing Instituto Cervantes Utrecht, Enrique Vila-Matas, <www.cervantes.nl>
- 5 maart Lezing Instituto Cervantes Utrecht, M. Kerkhof, Amor y filología <www.cervantes.nl>
- 10-20 maart Boekenweek met speciale aandacht voor Frankrijk <<http://willem.mm.free.fr>> <www.cpnb.nl>
- 11 maart Duitsland Instituut Amsterdam, lezing Hans Jochen Vogel, <www.duitslandweb.nl>
- 11 - 13 maart Nascholing recente Duitse literatuur, Landheim Rothenberge <h.harbers@let.rug.nl>
- 18 maart Winterworkshops voor docenten, Cinop <www.cinop.nl>
- 20 maart Studiedag Volwassenen, NoaV VLLT, Utrecht <www.levendetalen.nl>
- 26 maart Lezing Instituto Cervantes Utrecht, El Español contemporáneo, <www.cervantes.nl>
- 27 maart Congreso de didáctica del español, Instituto Cervantes, Utrecht, <vdsn.vdsn@wolmail.nl>
- 26 maart Talencircus II, MBO netwerk, Den Bosch <s.ransing@slo.nl>
- 29 maart - 3 april 16th seminar on Intercultural Communication, Amsterdam <www.cic-amsterdam.com/html/sem.htm>
- 2 april Folkert Kuiken en Ineke Vedder, Taakgericht taal-ondewijs <www.hum.uva.nl/mastercourses>
- 13 - 17 april 38th International IATEFL Conference, Bournemouth <generalenquiries@iatefl.org>
- 16 april Anéla studiedag, Utrecht <www.anela.nl>
- 7, 8 en 9 mei Klank van de stad Antwerpen <www.abc2004.be>
- 12 mei Landelijke Dag Studievaardigheden, Amsterdam <www.hva-uva.nl/lds2004>
- 10-16 juni Anglia Tour door Nederland <www.anglia.nl>
- 4 juni Talencircus III, MBO netwerk, Den Bosch <s.ransing@slo.nl>
- 17 - 23 juli Xle congrès FIPF in Atlanta (USA), Le français: défi de la diversité <www.atlanta2004.org>
- 1 - 6 augustus Internationale Deutschlehrertagung (IDT), Graz <www.idt-2005.at>
- 25 - 29 augustus 16e A.I.P.I. Congres (Italiaans), Krakow, Polen, <www.brunette.brucity.be/heff/ictl/ti/aipi>

Nederlands publiek is groot.' Zelfs de klassieke animositeit in het voetbal lijkt minder geworden. Schiphorst: 'Waarom heb ik in Nederland amper iets gelezen over de privé-problemen van doelman Oliver Kahn vorig jaar? Tien jaar geleden zouden de Nederlandse kranten er vol mee hebben gestaan, puur uit leedvermaak.'

Ook leraar Duits Paul Goossen heeft gemerkt dat de belangstelling voor de Duitsers en het land toeneemt. En de interesse beperkt zich niet langer tot de vraag hoe Hitler aan de macht kon komen. 'We zijn oprecht geïnteresseerd in alles wat met Duitsland te maken heeft. Die ontwikkeling juich ik toe.' Maar of de Duitse taal zal profiteren van deze trend, waagt Goossen te betwijfelen. 'Het Duits zal nooit meer de plaats krijgen die het ooit had. Daar ben ik realistisch over. De Nederlandse boekwinkels ruimen dezer dagen hun laatste boeken Duits op. Er blijft hooguit een excuusplankje over. Er is simpelweg geen markt meer voor.'

Ondanks de imago-problemen, de Angelsaksisch getinte jeugdcultuur, de inperking van overheidswege en de problemen op het gebied van leraren is het Duits nog steeds te redden, denken de betrokkenen. 'Opperheermeester' Marcel den Hollander ziet de toekomst zonnig tegemoet. Zijn hoop is gevestigd op de politiek: 'Als minister Van der Hoeven vasthoudt aan haar nota, dan komt het heus wel weer goed.'

Bertus Schiphorst van het Goethe Instituut en docent Paul Goossen denken dat het imago van Duits beter moet aansluiten bij de realiteit. Ze zouden het wel van de daken willen schreeuwen: maak je niet zo druk over de naamvallen! Het gaat tegenwoordig om de communicatie! Schiphorst: 'Een naamval fout doen is helemaal niet erg, als de boodschap maar overkomt.' Goossen vindt dat Nederlanders zichzelf onderschatten als het gaat om hun kennis van het Duits. 'Tijdens de allereerste les blijken leerlingen tachtig procent te verstaan van wat ik zeg. Dát is belangrijk. Daar moeten we als docenten met enthousiasme op inspelen.'

Bertus Schiphorst sluit zich daarbij aan: 'Nederlanders die een cursus Duits doen bij het Goethe Instituut, denken bijna allemaal dat ze zich in het Engels goed kunnen redden. Maar als ik wat Duits met ze spreek, gaat het na vijf minuten meestal heel aardig. Als ik diezelfde persoon vervolgens Engels hoor spreken en ik vergelijk het met zijn Duits, dan denk ik: jouw Duits is veel beter dan je zelf in de gaten hebt.' ■

Stan Verhaag (1970) is freelance journalist. Hij schrijft artikelen voor onder andere het voetbalmaandblad *Johan* en het tijdschrift *Intermediair*. Dit artikel schreef hij in het kader van de cursus Journalistiek voor Gevorderden aan de Hogeschool van Utrecht.